

2012/65

Management

ISSN 0354-8635

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ОРГАНИЗАЦИОНИХ НАУКА

Miloš Mitrić¹, Aleksandra Stanković², Andrijana Lakićević³¹Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet za hotelijerstvo i turizam²Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet za hotelijerstvo i turizam³Univerzitet u Beogradu, Fakultet organizacionih nauka

Forenzičko računovodstvo – karika koja nedostaje u obrazovanju i praksi

UDK: 343.53:657.632 ; 657.632

DOI: 10.7595/management.fon.2012.0032 (english version)

Finansijske prevare i malverzacije su globalni problem. Iako se istraživanja vezana za finansijske prevare i malverzacije neznatno razlikuju od regiona do regiona, šeme prevara i karakteristike počinioca su slične. U Srbiji je forenzičko računovodstvo nedovoljno razvijena oblast u obrazovanju i praksi, pa se često forenzičko računovodstvo, čak i u akademskim krugovima, zamenjuje i smatra revizijom, a forenzičke računovođe, revizorima. Povezanost revizije i forenzičkog računovodstva je dinamičan proces koji se menja tokom vremena zbog političkih, socijalnih i kulturnih događaja, te se od revizora očekuje da imaju, u najmanju ruku, adekvatno znanje i veštine da prepoznaju finansijsku prevaru. Ipak, detaljnim otkrivanjem finansijskih prevara i malverzacija bave se forenzičke računovođe. Ovi eksperti imaju setove veština iz više oblasti i u stanju su da primene svoje veštine i sposobnosti iz jedne oblasti dok rade u drugim. Forenzičari moraju da poznaju ne samo finansijsko računovodstvo, već i poresko i poslovno pravo, kriminologiju, psihologiju, itd.

Ovaj rad ima za cilj da ukaže na učestalost finansijskih pronevera i malverzacija, na posledice koje one nose i da istraži u kojoj meri je forenzičko računovodstvo zastupljeno u akademskim institucijama i praksi u Republici Srbiji. Takođe, objašnjava opšte pojmove usluga iz oblasti forenzičkog računovodstva. U radu je primenjen istraživački metod analize sadržaja.

S obzirom na posledice koje finansijske prevare i malverzacije nose sa sobom, a poučeni iskustvom iz nedavnih finansijskih skandala u svetu i Srbiji, možemo zaključiti da je razvoj forenzičkog računovodstva u obrazovanju i praksi od izuzetnog značaja. Iako taj proces nije jednostavan, a ni jeftin, koristi koje donosi su neprocenjive. Istraživanoj temi treba posvetiti veću pažnju, s obzirom na veliki broj prevarnih radnji u finansijskim izveštajima koji su karakterisali poslovanje značajnog broja privrednih društava u Srbiji. Predlaže se veća edukacija iz oblasti forenzičkog računovodstva, kako na akademskom nivou, tako i u računovodstvenoj praksi.

Cljučne reči: finansijska prevara, forenzičko računovodstvo, revizija, forenzički računovođa

1. Uvod

Zahtevi za računovodstvenim informacijama unutar preduzeća i iz okruženja postepeno su doveli do podelu računovodstva na dva podsistema, i to: finansijsko računovodstvo i upravljačko računovodstvo. S obzirom na podelu računovodstva, za oba podsistema se može reći da predstavljaju socio-profesionalne delatnosti.

Forenzičko računovodstvo kao skup socio-profesionalnih aktivnosti ima za cilj da štiti privredna društva i predstavlja implementaciju pravnih, ekonomskih, socijalnih i političkih funkcija. U tom smislu, forenzičko računovodstvo predstavlja disciplinu koja spaja računovodstvo, reviziju i zakon. Zakon odražava sposobnost države da uspostavi, upravlja i razvija društveni, ekonomski i politički poredak. Forenzičko računovodstvo, kao posebna grana računovodstva, bavi se kontrolom zakonskog i stručnog evidentiranja [12].

U radu će biti razmatrani značajni aspekti forenzičkog računovodstva, teorijski i praktični, te istraživanje mogućnosti za šire uključivanje ove discipline u akademske i praktične tokove.

2. Pojmovno određivanje forenzičkog računovodstva

Oblast koja se bavi ispitivanjem finansijskih prevara i malverzacija naziva se forenzičko računovodstvo. Neki oblik forenzičkog računovodstva datira još od 1817. godine i vezuje se za sudske odluke u procesu proglašavanja bankrota. Zatim su škotske računovođe izdavale svoje ekspertize u vidu mišljenja u arbitražnoj podršci u 1820-im, a krajem 1800-ih i ranih 1900-ih počeli su da se pojavljuju članci koji razmatraju stručna svedočenja i dokaze o arbitraži. Maurice E. Peloubet, partner u računovodstvenoj firmi u Njujorku, verovatno je prvi objavio frazu "forenzičko računovodstvo" u svom članku iz 1946. godine [3].

U računovodstvenoj literaturi ne postoji jedinstvena definicija forenzičkog računovodstva. Od brojnih definicija koje se mogu naći u literaturi, najprihvatljivija je, prema ACFE (Association of Certified Fraud Examiners) – Asocijaciji ispitivača kriminalnih radnji i prevara, definicija forenzičkog računovodstva kao korišćenja veština u potencijalnim ili stvarnim građanskim ili krivičnim sporovima, uključujući i opšteprihvaćene računovodstvene i revizorske; utvrđujući gubitke profita, prihoda, imovine ili štete, procene internih kontrola, prevare i sve drugo što dovodi do uključivanja računovodstvenih znanja u pravni sistem.

Koncept forenzičkog računovodstva je temeljan, kompleksan, koncept u kojem računovođa, u svom profesionalnom nezavisnom prosuđivanju, formira prezentaciju na tako visokom nivou pouzdanosti, da je ona podobna kao dokaz u zakonski vođenom postupku [15].

Kako bi obavili tražene zadatke, neophodno je da forenzičke računovođe poseduju znanja iz računovodstva i revizije, sposobnost verbalne i pisane komunikacije, uočavanja detalja i korišćenja informaciono-komunikacionih tehnologija [6]. Forenzičko računovodstvo se ponekad naziva istražnim računovodstvom i predstavlja oblast koja, pored računovodstvenih znanja, zahteva i korišćenje informacionih tehnologija [16]. Složena struktura znanja forenzičkog računovođe, pored prethodno navedenih znanja, najviše se oslanja na zakone i propise [12]. U svom radu forenzički računovođa mora imati dovoljno široko poslovno-organizaciono znanje i iskustvo, mora biti stručno i moralno pouzdan (bez prigovora), tako da je njegovo profesionalno mišljenje (sud) o poslovanju i s njim povezanim prevarama ili drugim nedozvoljenim radnjama dovoljno uverljivo [7].

Visok stepen nezavisnosti i objektivnosti koji je u skladu sa etičkim kodeksom za profesionalne računovođe, očekuje se i od forenzičkih računovođa. Forenzički računovođa će se smatrati nezavisnim ako je intelektualno pošten i spreman za nepristrasne odluke. Nezavisnost se obično smatra preduslovom za objektivnost. Ključna osobina koju forenzički računovođa treba da poseduje jeste objektivnost, što je teško postići zbog mnogobrojnih razloga koji mogu da utiču na njegovu procenu i očekivanja [5]. Forenzički računovođa je, dakle, kreator nezavisnih i objektivnih informacija o privrednoj istini.

Zadaci forenzičkog računovođe su da analizira, interpretira i prezentuje međusobno povezane poslovno-finansijske pozicije, tako da one budu razumljive i na odgovarajući način potkrepljene. U svom radu, forenzički računovođa, najčešće učestvuje u sledećim aktivnostima:

- istraživanje i analiza dokaza o počinjenoj prevari,
- razvijanje aplikacije korišćenjem informaciono-komunikacionih tehnologija koje koristi prilikom analize i prezentacije,
- predstavljanje rezultata istraživanja, i
- učestvovanje u pravnim postupcima (najčešće kao svedok na sudu u svojstvu stručnjaka u oblasti forenzičkog računovodstva) [10].

Procenjuje se da će u narednim godinama, u razvijenim tržišnim privredama, forenzički računovođa biti jedno od 20 najtraženijih zanimanja.

3. Forenzičko računovodstvo i srodne usluge

Forenzičko računovodstvo predstavlja primenu računovodstvenih principa, teorija i disciplina na činjenicama ili hipotezama u pravnom sporu, i obuhvata svaku granu računovodstvenog znanja. Forenzičko računovodstvo se sastoji od dve glavne komponente: (1) usluge parnične podrške u sudskim sporovima koji priznaju ulogu forenzičara kao eksperta ili konsultanta i (2) istražne usluge koje mogu ili ne mogu da dovedu do svedočenja u sudnici. Forenzičko računovodstvo može da podrazumeva primenu posebnih veština iz

oblasti računovodstva, revizije, finansija, kvantitativnih metoda, određenih delova zakona i istraživanja, i istražnih veština za prikupljanje, analizu i evaluaciju dokaznih materijala, tumačenje istih, i saopštavanje nalaza u vidu izveštaja. Forenzičko računovodstvo se bazira ili na atest usluzi ili na savetodavnom angažmanu [8].

Fraud examination ili *forenzička istraga finansijskih prevara* predstavlja metodologiju za razotkrivanje finansijskih prevara i uključuje pribavljanje dokaza, intervju lica, pisanje izveštaja i svedočenja. Certified Fraud Examiner jeste licenca koju dodaje asocijacija ACFE (Asocijacija ovlašćenih ispitivača finansijskih prevara sa sedištem u Sjedinjenim Američkim Državama) [2]. U ovom istražnom angažmanu se na osnovu pokazatelja prevare, kao što su manjak gotovine ili drugi dokazi, vrši istraga kako bi se utvrdio stepen gubitka, tj. materijalna šteta i identitet počinioca.

Fraud deterrence ili *odvraćanje od finansijskih prevara* odnosi se na stvaranje okruženja u kome se ljudi odvrćaju da počine prevaru, iako je to moguće učiniti. Odvraćanje od finansijskih prevara se obično postiže kroz niz napora u vezi sa internim kontrolama i etičkim programima koji stvaraju radno mesto integriteta i stimulišu zaposlene da prijave potencijalne zloupotrebe. Takve akcije povećavaju verovatnoću da će percipirani čin prevare biti otkriven i prijavljen. Odvraćanje od finansijskih prevara se može postići korišćenjem softverskih alata monitoringa, a funkcioniše kada je percepcija detekcije prisutna i potencijalni počinioci znaju da će sigurno biti kažnjeni ako budu uhvaćeni.

Detekcija finansijskih prevara se odnosi na proces otkrivanja prisustva ili postojanja prevare. Otkrivanje finansijskih prevara se može postići korišćenjem dobro dizajniranih internih kontrola, nadzorom i praćenjem, i aktivnim traženjem dokaza potencijalne prevare.

Fraud remediation ili *remedijacija finansijskih prevara* odnosi se na sanaciju, tj. sam oporavak od gubitaka kroz osiguranje, pravni sistem ili druga sredstva, izmenu operativnih procesa i procedura, uključujući i promene u sistemu internih kontrola kako bi se smanjilo ili sprečilo ponavljanje sličnih prevara u budućnosti.

4. Međusobni odnos između revizije, finansijskih prevara i forenzičkog računovodstva

Efikasno upravljanje stresom donosi direktne obaveze i odgovornosti, i one takođe imaju svoju cenu [9]. Stres je psihofizičko stanje u koje čovek zapada u otežanim prilikama i situacijama [11]. Od revizorskih kompanija i njihovih zaposlenih se znatno više zahteva da ulože vreme, finansijske resurse i stručnost u stvaranju kvalitetnog radnog života i okruženja koji se smatraju potencijalnom mogućnošću za stres. Revizor je odgovoran za formiranje i izražavanje mišljenja o finansijskim izveštajima, a za njihovu pripremu i prezentiranje odgovorna je uprava (revizija ne umanjuje ovu odgovornost uprave).

Brojne finansijske prevare iz prošlosti, a i na početku ovog veka ugrozile su poverenje velikog broja korisnika u finansijske informacije sadržane u finansijskim izveštajima. Sistem finansijskog izveštavanja i računovodstveno-revizorska profesija su neretko optuživani za nastanak prevara i gubljenje poverenja u pouzdanost finansijskih informacija od strane brojnih korisnika i donosilaca ekonomskih odluka. U računovodstvu su se uvek događale prevare iza kojih su sledili finansijski kolapsi, a u poslednje vreme i u većem opsegu i sa težim posledicama po sve nas.

Generalno gledano prevaru možemo podeliti na četiri bazična elementa:

- Pogrešno tumačenje materijalne prirode (materijalnost je u kontekstu pravnih standarda koji se razlikuju od nadležnosti do nadležnosti),
- Svest da je tumačenje pogrešno ili nemarno zanemarivanje istine,
- Uverenost - osoba koja dobija timačenje se razumno i opravdano oslanja na njega i
- Šteta – finansijska šteta nastala od svega napred navedenog [13].

Vođene su naučne rasprave o tome da zapravo ova dva faktora treba uzeti u obzir kada analiziramo psihologiju i ličnost osobe koja načini prevaru i to su:

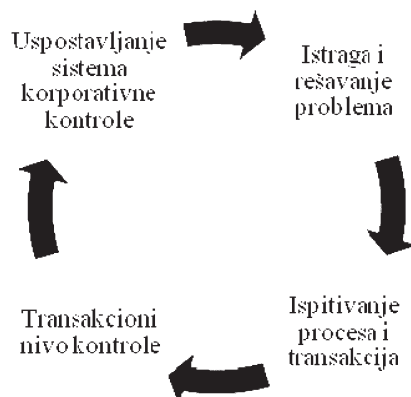
- Biološki kvaliteti pojedinca, što veoma varira i utiče na ponašanje uključujući i socijalno ponašanje i
- Socijalni kvaliteti pojedinca, što se izvodi iz toga kako se pojedinac ponaša u odnosima sa drugim ljudima.

Iz ovih studija psihologije uočena su dva osnovna tipa finansijskih prevaranata:

- Proračunati kriminalci – koji žele da se takmiče i da dokazuju sebe i
- Kriminalci zavisni od situacije – oni koji su spremni na sve da spase sebe, svoje porodice ili svoje kompanije od katastrofe [13].

Otkrivanje prevara (Slika 1.) je interaktivni proces koji uključuje:

- uspostavljanje sistema korporativne kontrole,
- istragu i rešavanje problema,
- ispitivanje procesa i transakcija i
- transakcioni nivo kontrole.

Slika 1: Proces otkrivanja prevara [4]

Međusobni odnos između revizije, prevara i forenzičkog računovodstva je dinamičan proces koji se menja tokom vremena zbog političkih, socijalnih i kulturnih događaja. Na rad eksternih revizora je u mnogome uticao Sarbanes-Oxley Act, kojim se od revizora očekuje da imaju, u najmanju ruku, adekvatno znanje i veštine u oblasti forenzičkih prevara i računovodstva kako bi prepoznali finansijsku prevaru [4].

Međutim, revizori nemaju odgovornost da planiraju i izvršavaju reviziju radi otkrivanja grešaka koje nisu od materijalnog značaja za prikazivanje finansijskih izveštaja, bez obzira da li je greška izazvana nenamerno ili se odnosi na finansijsku prevaru ili malverzaciju. Međutim, ako revizor u toku vršenja revizije naiđe na dokaze o finansijskim prevarama i malverzacijama, dužan je da o tome obavesti nadležna tela.

Organizacije teže da se previše oslanjaju na eksternu reviziju kao kontrolni mehanizam za otkrivanje finansijskih prevara i malverzacija. Društva u kojima se vrši eksterna revizija su najčešće žrtve finansijskih prevara. Eksterne revizije su od izuzetne važnosti i mogu imati snažan preventivni efekat na suzbijanje finansijskih prevara, ali se na njih ne treba oslanjati isključivo za otkrivanje prevara.

Otkrivanjem finansijskih prevara i malverzacija bave se forenzičke računovođe, koje imaju setove veština u više oblasti (finansijsko računovodstvo, poresko i poslovno pravo, kriminologija, psihologija, itd.) i u stanju su da primene svoje veštine i sposobnosti iz jedne oblasti dok rade u drugim.

5. Statističke činjenice finansijskih prevara i malverzacija

Finansijske prevare i malverzacije, iako različite po šemama po kojima nastaju, imaju mnogobrojne zajedničke karakteristike. Praćenje i analiziranje nastalih zloupotreba i informacija koje se vezuje za njih ima veliku ulogu u otkrivanju novih. Stoga je korisno znati sledeće činjenice.

Zaposleni na visokim funkcijama uglavnom prouzrokuju najveće štete svojim organizacijama. Istraživanja pokazuju da prevare koje su počinili vlasnici ili rukovodioci nanesu tri puta veću štetu organizacijama nego prevare počinjene od strane običnih menadžera, i više od devet puta u odnosu na prevare koje načine obični zaposleni. Da bi se otkrile prevare koje počinu rukovodioci ili vlasnici potrebno je mnogo više vremena.

Više od 77% finansijskih prevara su počinili pojedinci u jednom od šest odeljenja: računovodstvo, operacije, prodaja, izvršni menadžment, korisnički servis, i odeljenje nabavki. Više od 87% počinioca prevara nikada ranije nije optuženo ili osuđeno za krivično delo u oblasti bilo kakve prevare [14].

Počinioci prevara često pokazuju znake upozorenja da se upuštaju u nelegalne aktivnosti. Najčešće znaci su život iznad svojih mogućnosti (36% slučajeva) i doživljavanje finansijskih teškoća (27% slučajeva) [14].

Male organizacije su najčešće žrtve finansijskih prevara. Nasuprot većim organizacijama, malim organizacijama obično nedostaju kontrolne aktivnosti koje suzbijaju i sprečavaju finansijske prevare, te je prostor za finansijske prevare i malverzacije veći.

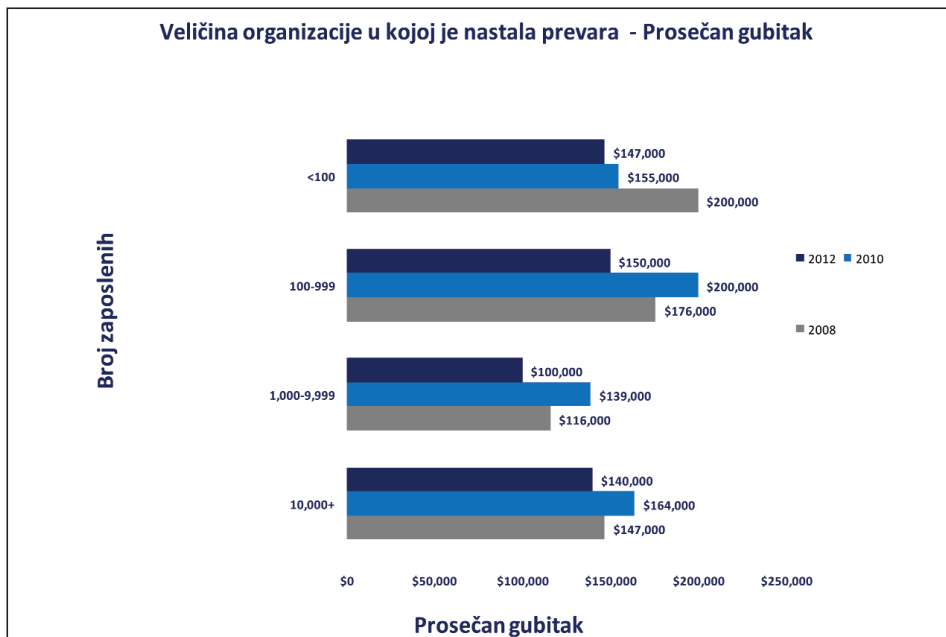
Primećeno je da se najviše prevara nalazi među bankarskim i finansijskim uslugama, vladom i javnom administracijom i u proizvodnom sektoru. Takođe je prema ovom istraživanju zaključeno da se gotovo polovina organizacija koje su žrtve prevare nikad ne oporave od gubitaka prouzrokovanih prevarom.

ACFE je objavio rezultate istraživanja koje obuhvata podatke za slučajeve 1388 prevara. Analiza vrsta prevara i promena prosečnog gubitka (Slika 2) ukazuje na to da su od 2008. godine do 2012. godine višestruko povećani iznosi prosečnog gubitka po osnovu prevara, a da su prevare kroz finansijske izveštaje najčešći vid prevare u SAD i samim tim donose najveći prosečan gubitak organizacijama.

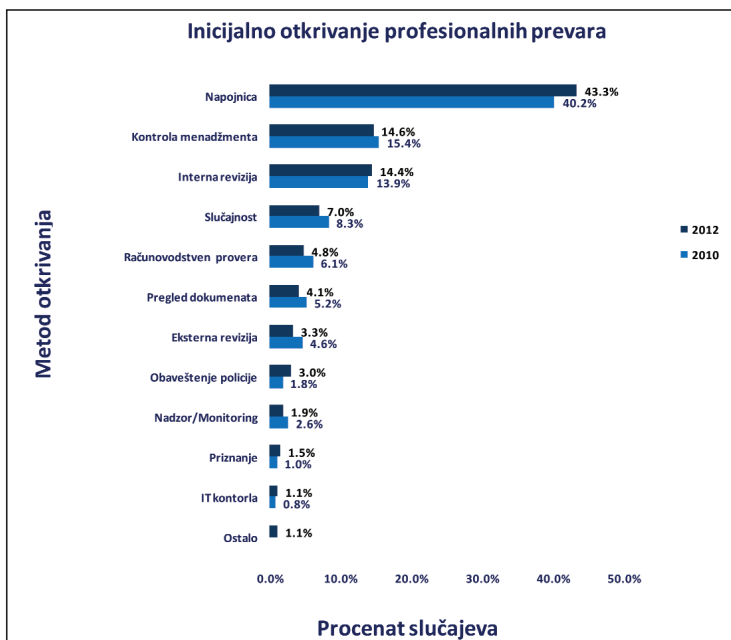
Slika 2: Vrste prevara u SAD-u i prosečan gubitak [14]

Analiza promene gubitka organizacija po osnovu prevara prema broju zaposlenih u SAD (Slika 3) pokazuje najmanji prosečni gubitak u organizacijama koje imaju od 1000 do 9999 zaposlenih radnika i, takođe, najmanji prosečan gubitak ostvaren u organizacijama u 2012. godini u odnosu na 2010. i 2008. godinu.

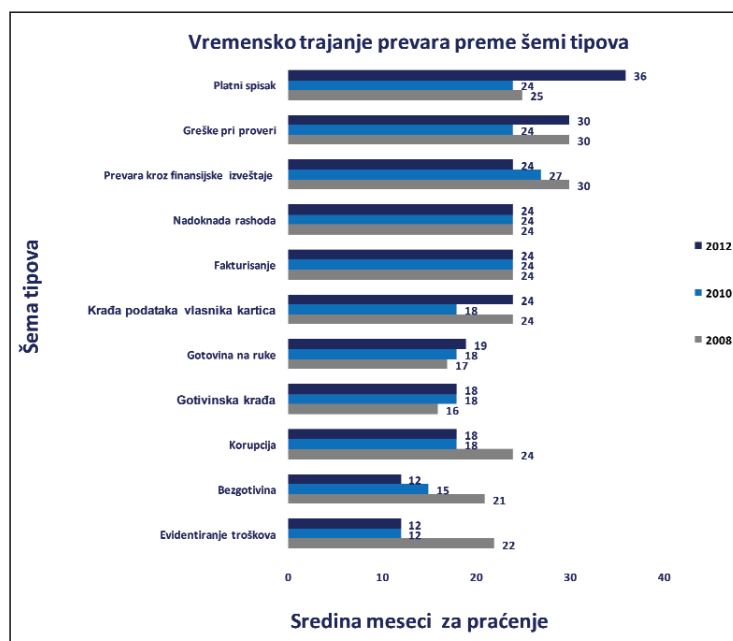
Slika 3: Veličina gubitka organizacija po osnovu prevara prema broju zaposlenih u SAD-u [14]

Rezultati istraživanja ACFE pokazuju da je najčešći vid otkrivanja prevare u SAD (Slika 4), napojnicom, zatim preispitivanjem od strane rukovodstva (kontrolom menadžmenta), internom revizijom, pa slučajno.

Slika 4: Način otkrivanja prevare u SAD [14]

Istraživanja pokazuju da finansijske prevare u proseku traju 18 meseci pre nego što budu otkrivene (Slika 5). Takođe, bitno je naglasiti da uglavnom prevaru prijavljuju zaposleni iz organizacije koja je žrtva.

Slika 5. Vremensko trajanje prevara na osnovu vrste prevara u SAD [14]

Finansijske prevare i malverzacije su globalni problem. Iako se istraživanja vezana za finansijske prevare i malverzacije neznatno razlikuju od regiona do regiona, većina trendova u šemama prevare, karakteristikama počinioca, i kontrolnim instrumentima za borbu protiv prevara su slični bez obzira gde se prevara desila.

Istraživanja pokazuju da tipična organizacija gubi 5% svog godišnjeg prihoda na finansijske prevare i malverzacije. Ako se ovaj procenat primeni na svetski bruto proizvod za 2011. godinu, dobija se potencijalni globalni gubitak koji prevazilazi \$ 3.5 milijarde dolara [1]. Skoro jedna petina počinjenih finansijskih prevara uključuje gubitke koji prevazilaze 1 milion dolara.

Zaprepašćujući je podatak dobijen iz ankete sprovedene od strane ACFE, da je u američkim kompanijama tokom 2008. godine izgubljeno oko \$994 milijardi baš zbog prevara i zloupotreba. Počinioci su pre svega bili zaposleni u sektoru računovodstva, i to 29%, a 18% se odnosilo na rukovodstvo [13].

Finansijske prevare najvišeg profila u novijoj istoriji desile su se u korporacijama sa kapitlom od nekoliko milijardi dolara, kao što su „Tyco International“, „WorldCom“, i „Enron“. Ove finansijske prevare su izazvale ogromne štete širokih razmera, a njihovi vodeći rukovodioci su proglašeni krivim i osuđeni na duge kazne zatvora. U Srbiji se dovode u pitanje mnoge privatizacije koje su sprovedene u prethodnoj deceniji.

6. Izučavanje i primena koncepta forenzičkog računovodstva

U poslovnim školama Sjedinjenih Američkih Država forenzičko računovodstvo postoji kao predmet na osnovnim studijama, a na mnogima je i obavezno. Takođe, postoje brojne akademske institucije i interesne organizacije koje pružaju obrazovanje u oblastima forenzičkog računovodstva i ulažu ogromna sredstva suočavajući se sa pitanjima vezanim za prirodu, obim i format nastavnog plana i programa koji treba uvesti na fakultetskom obrazovanju poslovnih škola. Obuku iz ovih oblasti finansiraju države, kompanije, revizorske kuće i neprofitne organizacije.

U Hrvatskoj, na Univerzitetu u Splitu, postoji Univerzitetsko odeljenje za forenzičke nauke u okviru koga studenti, pored ostalog, mogu odabrati smer Finansijsko-računovodstvena forenzika u okviru koga se izučavaju predmeti pod nazivima „Forenzičko računovodstvo I“ i „Forenzičko računovodstvo II“.

Nasuprot tome, u Srbiji forenzičko računovodstvo nedovoljno je poznato kao pojam i još uvek se vezuje isključivo za reviziju. Ne postoji veći broj profesionalnih tela koja se bave edukacijom iz ove oblasti¹, i na univerzitetima ovaj predmet uglavnom ne. Akademska dostignuća u ovoj oblasti su neznatna.

Ovakvi nedostaci u obrazovanju i praksi ostavljaju veliki prostor i mogućnost za potencijalne počiniocima finansijskih prevara i malverzacija. Prepoznatljiv je Fakultet organizacionih nauka, koji u okviru nastavnog programa na master studijama Cyber forenzika ima uvršten predmet pod nazivom „Forenzičko računovodstvo”.

7. Saveti za suzbijanje finansijskih prevara

Ne može da prođe nezapaženo da mnogi ljudi pokušavaju da shvate kako je moguće da postoje toliko prevara, ko je odgovaran za njih, a ko za njihovo otkrivanje i istragu, da li je to pitanje sistema, stava, agresivne interne politike, pooštrenih regulativa ili sve zajedno, koji je najbolji sistem za njihovu prevenciju, itd. Mnogo je više pitanja nego odgovora. Iako je forenzička računovodstvena istraga postala važna velikim organizacijama i javnosti, još uvek ostaje mnogo toga da se nauči o ovoj relativno novoj disciplini [13].

Važno je ne oslanjati se na eksternu reviziju kao jedini način otkrivanja prevara. Iako ona može da ima važnu preventivnu ulogu na potencijalnu prevaru, njene mogućnosti su ograničene.

Obrazovanje zaposlenih je temelj sprečavanja i otkrivanja finansijskih prevara i malverzacija. Zaposleni su najbolji metod jedne organizacije za detekciju finansijskih prevara. Radnici moraju da budu obučeni da prepoznaju šta predstavlja prevaru, kako to dotiče sve u društvu i kako da prijave svaku sumnjivu aktivnost. Podaci pokazuju ne samo da je većina prevara otkrivena od strane saveta, već da organizacije koje imaju obuke radnika i menadžera za borbu protiv finansijskih malverzacija imaju niže gubitke nastale usled zloupotreba i malverzacija [1].

Nenajavljene revizije su efikasne, ali predstavljaju nedovoljno iskorišćeno sredstvo u borbi protiv prevare. Iako nenajavljene revizije mogu da budu korisne u otkrivanju finansijskih prevara i malverzacija, njihova najvažnija korist je u sprečavanju prevara stvaranjem percepcije detekcije prevare. Uopšteno govoreći, počinioci prevare će izvršiti zloupotrebu samo ako veruju da neće biti uhvaćeni. Pretnja nenajavljene revizije povećava percepciju detekcije prevare i tako ima jak efekat odvraćanja na potencijalne prevarante.

Unapređenje sistema internih kontrola je od koristi, ali interne kontrole same po sebi nisu dovoljne da u potpunosti spreče finansijske prevare i malverzacije. Iako je važno da organizacije imaju strateški isplaniranu borbu protiv prevara putem sistema internih kontrola, to neće uvek otkriti finansijsku prevaru u nastanku.

¹Izuzetak je Savez računovođa i revizora Srbije, koji vrši profesionalnu edukaciju i izdaje različite publikacije iz ove oblasti.

Zaključak

Prevara je moguća budućnost svake kompanije u svetu, nezavisno od veličine, lokacije ili industrije.

Forenzičko računovodstvo i profesionalni forenzički računovođa popunjavaju prazninu među računovođama, revizorima, inspektorima i drugim predstavnicima državne i sudske vlasti, kojima nedostaju posebna znanja i veštine za sprečavanje, otkrivanje i dokazivanje kaznenih i drugih nedozvoljenih radnji na području uspostavljanja, delovanja i gašenja preduzeća.

U svetu je forenzičko računovodstvo jedno od najplaćenijih i najtraženijih usluga u biznisu, a u nauci oblast puna izazova. U Srbiji se malo ko bavi forenzičkim računovodstvom. S obzirom da želimo da uhvatimo korak sa svetom, a finansijske provere i malverzacije nam nisu nepoznate, morali bismo da poradimo na razvijanju forenzičkog računovodstva, kako u obrazovanju, tako i u praksi.

U Srbiji se forenzičko računovodstvo čak i u akademskim krugovima zamenjuje i smatra revizijom, a forenzičke računovođe revizorima, iako ove dve discipline imaju različite motive.

S obzirom na posledice koje finansijske prevare i malverzacije nose sa sobom, poučeni iskustvom iz nedavnih finansijskih skandala u svetu i Srbiji, možemo zaključiti da je od izuzetnog značaja raditi na razvijanju forenzičkog računovodstva, kako u obrazovanju, tako i u praksi. Iako taj proces nije jednostavan, a ni jeftin, koristi koje donosi su neprocenjive, kako za poslovne entitete, tako i za društvo u celini.

LITERATURA

- [1] ACFE Report to the Nation on Occupational Fraud & Abuse, Association of Certified Fraud Examiners. (2012). pp. 10-39.
- [2] Adapted from Association of Certified Fraud Examiners, Fraud Examiners Manual. (2005)., Austin: Association of Certified Fraud Examiners.
- [3] Crumbley L.. (2001). Forensic Accounting: Older Than You Think, Journal of Forensic Accounting. Vol.2. pp. 181-202.
- [4] Golden T.W., Skalak S.L., Clayton M.I.. (2006). A Guide to forensic accounting investigation, John&Wiley Sons, Inc.
- [5] Kleinman G., Anandarajan A.. (2011). Inattentive blindness and its relevance to teaching forensic accounting and auditing, Journal of Accounting Education, 29. pp. 37-49. doi: 10.1016/j.jaccedu.2011.08.002
- [6] Krstić J., 2009. Uloga forenzičkih računovođa u otkrivanju prevara u finansijskim izveštajima, Facta universitatis - series: Economics and Organization, 6(3), str. 295-302.
- [7] Kolar I.. (2010). Je li forenzičko računovodstvo pravi put za otklanjanje privrednog kriminala, Acta Economica. br. 12, str. 81-103.
- [8] Larry D., Heitger L., Smith S.. (2005). Forensic and Investigative Accounting, Chicago: CCH Incorporated.
- [9] Mellor N., Mackay C., Packham C., Jones R., Palferman D., Webster S., Kelly P. (2011) "Management Standards' and work-related stress in Great Britain: Progress on their implementation". Safety Science 49 (7), pp. 1040-1046. doi: 10.1016/j.ssci.2011.01.010
- [10] Novajlija S.. (2011). Forenzičko računovodstvo i uticaj kreativnog računovodstva na finansijske izveštaje. Druga međunarodna naučna konferencija „Ekonomija integracija”, Tuzla. str.567 – 585.
- [11] Ong L., Linden W., Young S.. (2004). „Stress management What is it? “. Journal of Psychosomatic Research 56 (1). pp. 133-137. doi: 10.1016/S0022-3999(03)00128-4
- [12] Renzhou D. (2011). Research on Legal Procedural Functions of Forensic Accounting. Energy Procedia 5. pp. 2147-2151. doi: 10.1016/j.egypro.2011.03.371
- [13] Skalak S.L., Golden T. W., Clayton M. I., Pill A. S.. (2011). A Guide to Forensic Accounting Investigation. John Wiley & Sons, Inc, Hoboken. New Jersey.
- [14] Association of Certified Fraud Examiners (2012), Retrieved from <http://www.acfe.com/>
- [15] Zysman B.C.A, Forensic Accounting. (2012). Retrieved from <http://www.forensicaccounting.com/>
- [16] What is Forensic Accounting? (2012) Retrieved from <http://www.wisegEEK.com/what-is-forensic-accounting.htm>

Primljen: Septembar 2012.

Prihvaćen: Oktobar 2012.

O autoru

Miloš Mitrić

Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet za hotelijerstvo i turizam
E-mail: milos.mitric@leitnerleitner.com

Gospodin Mitrić je direktor u LeitnerLeitner-u i rukovodilac projekta iz oblasti revizije, konsaltinga i forenzičkog računovodstva. Pre priključivanja timu LeitnerLetiner, profesionalno iskustvo stekao je radeći u firmama Deloitte & Touche u Sjedinjenim Američkim Državama i BDO Srbija. Posедуje međunarodno priznatu licencu ovlašćenog javnog računovođe (CPA) dobijenu od strane Američkog Instituta Ovlašćenih Javnih Računovođa (AICPA), kao i licencu ovlašćenog revizora u Republici Srbiji. Takođe poseduje licencu ovlašćenog forenzičara finansijskih prevara (CFE), kao i licencu akreditovanog forenzičkog računovođe (Cr. FA). Gospodin Mitrić poseduje MBA sa Villanova Univerziteta, a trenutno je student doktorskih studija na Ekonomskom fakultetu u Beogradu.

Aleksandra Stanković

Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet za hotelijerstvo i turizam
aleksandra.stankovic@kg.ac.rs

Aleksandra Stanković radi kao saradnik u nastavi na Fakultetu za hotelijerstvo i turizam u Vrnjačkoj Banju, Univerziteta u Kragujevcu. Diplomске i master akademske studije završila je na Ekonomskom fakultetu u Kragujevcu. Njeni glavni istraživački i nastavni interesi vezani su za oblast računovodstva i finansijskog menadžmenta.

Andrijana Lakićević

Univerzitet u Beogradu, Fakultet organizacionih nauka
andrijana.lakicevic@fon.bg.ac.rs

Andrijana Lakićević je rođena u Beogradu. Diplomirala je na Ekonomskom fakultetu. Završila je MBA master program (Master of Business Administration) na Texas A&M University Commerce u saradnji sa Ekonomskim fakultetom u Beogradu. Poseduje višegodišnje iskustvo u radu u privredi. Polja profesionalnog interesovanja su joj finansije, računovodstvo, bankarstvo, menadžment i zaštita životne sredine. Radi na Fakultetu organizacionih nauka u Beogradu, Katedra za finansijski menadžment.

